

A pesti Luceafărul írói köre

A SZÁZAD ELEJI román szellemi élet kialakításában kétségtelenül a legnagyobb szerepet a pesti „Luceafărul” című szépirodalmi folyóirat köré csoportosult írók játszották. A Luceafărul az akkori román társadalomban, a regáti román társadalmat is ideértve, valóságos szellemi mozgalmat idézett elő, olyan mozgalmat, mely a lap irodalmi leple alatt politikai célokat szolgált.

A Luceafărul 1902-ben alapította a Budapesten tanuló román egyetemi ifjúság. A lap főszerkesztője Ciura Sándor, klasszikus műveltséggel rendelkező balázsfalvi tanár volt, aki Simin álnéven írta cikkeit. A kiadó Bănuțiu P. Aurel kis családi vagyonát áldozta fel a folyóirat anyagi támogatására. A Luceafărul szerkesztése később Tăslăuanu, majd Goga kezébe ment át. A Luceafărul 1906-ig jelent meg Budapesten, akkor Nagyszebenbe tette át székhelyét s egészen 1914-ben bekövetkezett megszűnéséig itt jelent meg. 1919-ben a folyóirat újra megindult, most már Iorga szerkesztésében. Azóta hosszabb-rövidebb megszakításokkal hasonló néven napjainkban is megjelenik. A folyóirat fénykorának a pesti időszakot tekinthetjük. Később is, különösen 1919 után mindent elkövettek a lap szerkesztői, hogy a folyóirat színvonala elérhesse a pesti Luceafărulét, de minden ilyen irányú fáradozásuk hiábavalónak bizonyult.

Önkénytelenül is felvetődik a kérdés, mi volt a folyóirat hatásának a titka, honnan vette a Luceafărul azt az erőt, amellyel az egész román társadalmat megmozgatta?

Hogy ezekre a kérdésekre feleletet kapjunk, szükséges ismernünk a pesti Luceafărul programját. Ezt pedig csak úgy érhetjük el, ha előbb megismerkedünk a magyarországi románság múlt század végi és század eleji politikai életével, mert a Luceafărul mozgalma a század eleji román politika vetülete volt.

A KIEGYZÉS UTÁN a magyarországi román politikai élet vezetői, nyilván számításaikban csalódva, elkeseredésükben két táborra oszlottak: az ún. *passzív és az aktív* táborra. A passzivisták minden magyar politikai megnyilvánulástól távol tartották magukat s magatartásukat leginkább a számukra balul végződött 1894. évi ún. memorandum-per jellemezte. Az aktivisták természetesen vállalták továbbra is a belpolitikai harcot; vezérük Vlaicu Aurel volt, aki elsőnek fogadta el a magyar képviselői mandátumot. Ezzel megszűnt lényegében a magyarországi románság belpolitikai elszigeteltsége. A később megalakult román nemzeti pártban főleg az ifjú, kezdő politikusok jutottak vezető szerephez. A nemzeti párt vezetője

Lucaci Vasile görögkeleti pap lett. A nagy nehezen létrejött aktivista pártban azonban szintén kialakult az ellenzéki csoport, amelynek irányítói az aradi Tribuna c. lap vezetői voltak, élükön Slavici-csal. Ennek az ellenzéki csoportnak az volt a politikai meggyőződése, hogy a föderatív Habsburg-birodalomhoz tartozó autonóm Erdélyben kell keresniük az erdélyi románság boldogulását. Ebből a küzdelmes belpolitikai harcból az ún. „tribunisták” kerültek ki győztesen. Ezt a politikai elvet tették magukévá a pesti Luceafărul írói is, akik közül Goga Octavian a mozgalom élére verekedte fel magát. Azonban a két politikai csoport között a béke nem állott helyre főleg azért, mert a nemzeti párt Goldiș irányításával megindította Aradon a *tribunista* politikai mozgalom gyengítésére a Románul c. lapot. A Románul elsőnek Gogát, a tribunisták fő védelmezőjét vette pergőtűz alá, magyar barátsággal, a „nemzeti ügy elárulásával” vádolva őt. A támadó cikket Vaida Voevod Sándor írta s azt állította benne, hogy Goga a románság nevében tárgyalt Krisztoffyval. Goga e vád alól tisztázta magát azzal, hogy nyilatkozatot íratott alá Krisztoffyval, mely szerint Vaida állítása nem felel meg a valóságnak, A Goga-ügyben a vizsgálatot a nemzeti pártból alakult bizottság vezette le. A két csoport között a béke azonban csak akkor állott helyre, amikor az ellentétek elsimítására C. Stere regáti politikus személyesen megjelent Budapesten és kibékítette a veszekedő feleket.¹

A pesti Luceafărul írói túmentek a tribunisták autonóm-Erdély álláspontján s titokban ez országész elszakításán buzgolkodtak. E cél elérése érdekében szoros összeköttetésben állottak az ókirálysági románság vezetőivel, az „*egyesülési nemzedék*”-kel s programjukat az „*összes románok*” egyesítéséért vívott harc jellemezte² Az Ókirályságban hasonló célkitűzéssel a következő folyóiratok támogatták a Luceafărul programját: a bukaresti *Sămănătorul*, a moldvai *Făt-Frumos* és a krajovai *Ramuri*.

A Luceafărul nyíltan be is vallotta, hogy programja határozottan irredenta.³ E programnak fő képviselője a Luceafărul körében Tăslăuanu, a budapesti román követség tisztviselője, a lap főszerkesztője és Goga volt.⁴

A Luceafărul-mozgalom az irányítást az Ókirályságból kapta, a folyóirat mögött Iorga állott, aki többször erőszakosan avatkozott bele a folyóirat dolgaiba. Hogy a Luceafărul mennyire az ókirálysági törekvések hatása alatt tevékenykedett, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy amikor a folyóirat első számában közölte Goga *Rapsodie* c. költeményét, Iorga levélben megdorgálta a szerkesztőséget és megszabta a folyóirat irányvonalát a következőkben:

„Önöknel az esztétikai elgondolásoknak nem kell főszerepet játszaniok... nincsenek abban a helyzetben, hogy a tiszta művészetnek szentelhetnék magukat. Harcba vannak és harcolniuk kell.”⁵ Goga megfogadta tanácsát és később csak

¹ Lásd ez ügyben felvett jegyzőkönyveket: *Tăslăuanu C. Octavian: Amintiri de la Luceafărul*, 63–83. l.

² Luceafărul... lupta pentru gruparea tuturor Românilor într'un stat unitar și independent. (O. C. Tăslăuanu: Amintiri, 84. l.)

³ *Tăslăuanu: Amintiri*, 17. l.: Luceafărul slujea idea unității naționale și avea o atitudine pronunțată iredentistă...

⁴ *Goga: Fragmente autobiografice*, 34. l.: 10–15 băieți, care în subsolul unei case ungurești... întocmai ca dinamitazarii, pe sub pământ, lucrau la prăbușirea imperiului austro-ungar. Pot spune, ca am reușit.

⁵ *Tăslăuanu: Amintiri*, 12. l.

irredenta költeményeket közölt a folyóiratban Octavian, Nic Otavă és Agog álneven. Iorgának a Luceafărul ügyeibe való állandó belésszólásai azonban egyáltalán nem tetszettek a főszerkesztő Tăslăuanunak. El is panaszolta később a mozgalomról írott könyvében, hogy Iorga szigorú parancsokat küldött és úgy kezelte őket, mint az uralkodó az alattvalóit.⁶

Goga irredenta hangú költeményeivel oly nagy népszerűséget szerzett mind Erdélyben, mind a regáti körökben, hogy őt tartották a románság legnagyobb költőjének. Goga a folyóirat irányításában is vezető szerephez jutott, a Luceafărul átvette költeményeinek irredenta hangját s alig jelent meg cikk, még a tudományosokat is ideértve, amely ne rejtett volna maga mögött politikai célkitűzéseket.

A Luceafărul azonban – különösen az első két-három év alatt – állandó anyagi nehézségekkel küzdött s nem egyszer a megszűnés veszélye fenyegette a folyóiratot. De mindig akadt a munkatársak között egy-egy lelkes ember, aki minden áldozatot kész volt meghozni a lap életben tartásáért. Így sietett a folyóirat megsegítésére Tăslăuanu is, aki Ciurat váltotta fel a szerkesztőségben. Igen érdekes egyénisége volt a Luceafărul írói körének Tăslăuanu, aki fejlett irodalmi ízlésével nagyban hozzájárult a folyóirat fellendüléséhez. Habár erdélyi származású volt, a bukaresti egyetem elvégzése után a budapesti román követség tisztviselője lett. Tăslăuanu magatartását az erős nacionalizmus határozta meg s az irodalmat is csak annyiban látta létjogosultnak, amennyiben ennek az eszmének a szolgálatában állott. Gogának legjobb barátja lévén, nagy szerepet játszott Goga költői kialakulásában. Említett könyvében Tăslăuanu elpanaszolta, hogy a budapesti román egyetemi ifjúságot a kozmopolita szellem ragadta magával s ő volt az, aki a nacionalista eszméhez visszavezette. Hasonlóan panaszkodott hivatali főnökére, Ciureanu követre is, aki „úgy beszélt Erdélyről, ahogy Románia amerikai követe beszélt volna a rézbőrűekről”⁷ s ő volt az, aki titkos összeköttetést keresett a pesti román követség és az ókirálási politikai körök között, a mozgalom kiküldötteivel többször tárgyalt, s többször útlevel nélkül személyesen is érintkezett velük. Titkos politikai tevékenysége miatt Tisza István vizsgálatot is indított ellene.⁸ Tăslăuanu gyanakvó és elővigyázatos volt barátai megválasztásában is. Így például, bár Alexics budapesti román tanárnak közölte néhány írását a Luceafărulban, közelebbi barátságba mégsem bocsátkozott vele, mert Alexics magyar barátsága közismert volt.

1904-ben a Luceafărul elérkezett virágzásának tetőpontjához. Ez évfolyam második számát teljes egészében Mária akkori román királynőnek, Carmen Sylvának ajánlották. Az első oldalon Goga *Noi c.* költeménye szerepelt, mely az erdélyi románság panaszait sírta el. E költeményével Goga az Ókiráltságban nagy népszerűsége tett szert, itt bent az országban pedig a román irredenta propaganda fő mozgatója lett. Tăslăuanu a királynéhez írott vezércikkében nyíltan panaszkodott a románság elnyomásáról.⁹

⁶ *Tăslăuanu*: Amintiri, 98. l.: ... ne-a trimis porunci aspre de muștrare, cum face un domn cu supușii săi.

⁷ *Tăslăuanu*: Amintiri, 94. l.

⁸ *Tăslăuanu*: Amintiri, 96 – 98. l.

⁹ *Tăslăuanu*: Amintiri, 37. l.: Noi, cei urșiți a tânji sub oberotirea stăpânilor de altă lege, cu drag si gânduri ce bat la porțile unor idealuri mai largi, aducem prinusul admirațiunii noastre Cântăreții Carmen Sylva.

MIUTÁN ÍGY MEGISMERKEDTÜNK a Luceafărul programjával, vizsgáljuk meg, kik voltak azok az írók, akik a Luceafărul-mozgalom irányításában vezető szerephez jutottak.

A Luceafărul érdeklődése a román szellemi élet minden területére kiterjedt. Habár a lap jellege szépirodalmi volt, mégis a legkülönbözőbb tárgyú: történelmi, nyelvészeti, néprajzi stb. tanulmányokat is rendszeresen közölt. A folyóirat írói többnyire, különösen az első időben, a fiatal erdélyi román értelmiség köréből kerültek ki. Csak később, amikor a Luceafărul fellendült, kapcsolódtak be a mozgalomba az ókirálysági írók is. Elmondhatjuk, hogy az akkori román folyóiratok közül a Luceafărulnak volt a legjobb író gárdája.

Ezek után vegyük sorra a Luceafărul íróit, költőit és ismerkedjünk meg velük közelebbről is.

Vegyük először a történelmet, mert ez a tudomány állott elsősorban a folyóirat érdeklődésének homlokterében. A Luceafărul történészei közül elsőnek Pârvan Vasilet említjük, aki moldvai származású volt ugyan, de az ókirálysági tudósok közül ő kapcsolódott be elsőnek a folyóirat mozgalmába. Pârvan volt az, aki merészen száguldozó fantáziával a római eredet tételéhez hatalmas anyagot hordott össze; munkásságának betetőzése későbbi nagy műve, a *Getica* volt. De előszeretettel cikkezett az erdélyi románság történetéről is. Méltó segítőtársa volt e munkában az erdélyi származású Lupaș Ion, aki szintén az erdélyi románság mostoha sorsát boncolgatta a Luceafărul hasábjain.

A folyóirat Puscariu Sextilben kitűnő nyelvészre talált, aki Bécsből küldözte nyelvészeti cikkeit, melyekben küzdelmet indított a provincializmusok ellen az egyetemes román irodalmi nyelv megeremtése érdekében.

Chendi Ilarie volt a Luceafărul kritikusa. Erdélyi származású volt, de politikai okok miatt a bukaresti egyetemi könyvtárnál helyezkedett el. Chendi kritikai elvei híven alkalmazkodtak Maiorescu kritikai álláspontjához. Chendi kérelhetetlen ellessége volt a szimbolista költőknek s minden igyekezete az volt, hogy a román költők a román költészet hagyományait vigyék tovább. Chendi képviselte a kritikában az erdélyi szellemet. Ha el is szakadt szülőhazájától, lelkileg továbbra is egybeforrt azzal. Kritikai munkásságával nagyban hozzájárult az erdélyi román íróknak az Ókirályságban való népszerűsítéséhez és ezzel a román kultúregység megeremtéséhez.

Iosif O. Ștefan¹⁰ A Luceafărul költő-nemzedékének egyik legtehetségesebb tagja Brassóból származott. Iosif teljesen magáévá tette a folyóirat célkitűzéseit, azonban költészetében nem tudta azt maradéktalanul érvényesíteni. Nem talált egyéniségéhez a forradalmi hang, ezért nem ő lett a Luceafărul ünnepelt költője, hanem Goga, akinek költeményeiben több volt a politikum, mint az igazi irodalom. Iosif megmaradt az erdélyi táj költőjének, a falutól való elszakadás fölött érzett fájdalom és az oda visszavágyás felülmúlhatatlan román kifejezőjének. Cunțan Maria, a szomorú hangú költőnő mellett, Iosif képviselte az igazi irodalmat a Luceafărul körében.

Igen tehetséges és termékeny írója volt a folyóiratnak Agârbiceanu Ion.¹¹ Írói pályája szorosan összefüggött a Luceafărul pályafutásával. Írásaiban maradandó

¹⁰ Lásd *Papadopol I. Paul* tanulmányát: *Un sol al biruinții: poetul Șt. O. Iosif*, București, 1930.

¹¹ Írói méltatását lásd: *Breazu Ion: Povestitori ardeleni și bănățeni până la unire*. Cluj, 1937.

képet rajzolt a háború előtti román falu igazi arcáról, annak sokféle életmegnyilvánulásáról; ő volt az erdélyi román lélek legsajátosabb kifejezője.

A Luceafărul írói programját kétségtelenül Goga Octavian képviselte. Ő volt a folyóirat költői közül, aki a lap politikai célkitűzéseinek megvalósítása érdekében az irodalmi anyagot szolgáltatta. Forradalmi lelkület volt s ebben hasonlított Petőfihez, akinek a hatása alatt is állott. Petőfitől tanulta a népfelszabadítás eszméjét is. Ő is mindenáron fel akarta szabadítani a románságot. Közte és Petőfi között azonban az volt a különbség, hogy amíg a magyar költő a magyarságot valóban jögtalanul elnyomó osztrákoktól akarta megszabadítani, Goga rémképeket látott és azoknak hatása alatt írta irredenta költeményei nagyrészt: Clăcașii (Robotlók), Graiul pâinii (A kenyér szava), Plugarii (Földművesek), Noi, Oltul, Cosașii stb., melyekben a románságot ért szenvedések megbosszulásával fenyegetőzik.

De nemcsak Petőfitől tanult Goga, hanem Madáchtól is, akinek remekművét le is fordította és részleteket közölt belőle a Luceafărulban is,¹² Reviczkytől és Adytól.¹³

Nem áll szándékunkban, hogy a Gogára gyakorolt magyar hatással foglalkozunk,¹⁴ inkább a költő Gogának magyar szemléletéhez hozunk fel néhány jellemző megnyilatkozást.

Goga lelki életére a kettős lelki-megnyilvánulás volt jellemző: költeményeiben határtalan gyűlöletet szított a magyarság ellen, akikben az erdélyi románság elnyomóit látta, cikkeiben pedig a magyar-román szellemi közeledés elvét hirdette. A Luceafărulban éppen Goga tette meg az első lépést az irodalmi kapcsolatok felvételére, amikor Az ember tragédiája fordításának közlésekor bevezetőben a következőket mondta:

„Köztünk és a magyarok között lévő súrlódásoknak, az elmúlt századok fájdalmas hagyományainak s a mai mozgalmak visszhangjának tekinthetjük azt aényt, hogy sok kétségtelenül irodalmi értékű magyar munkát máig nem fordítottak le románra. Így állunk pl. Petőfi verseivel, amelyek még ma is jórészt ismeretlenek közönségünk előtt, holott például Franciaországban és Németországban e zseniális költő egyéniségét szinte legenda veszi körül. Hasonlóképpen a magyarok is egészen naiv tájékozatlanságban vannak, ha a mi irodalmunkról van szó. Félretéve azt a nagy fontosságú tény, hogy az említett állapot károsan hat vissza ama két népre, melyeknek századok óta együtt kell élniök, maga az irodalom is sajátos szerepével és törvényeivel, amelyek nem engedik meg a rosszul értelmezett elzárkózást, jelentős veszteséget szenved.”

Goga nagy csodálója volt Petőfinak s *Lui Petőfi* c. költeményében a költő legyőzött ellenfelének mondja magát.¹⁵

¹² Madách tragédiájának teljes román fordítása 1934-ben jelent meg. *Goga*: Emeric Madách Tragedia Omului. Fundatia Regele Carol II.

¹³ *Iorga, N.*: Istoria literaturii românești contemporane, vol. II. 105. l.

¹⁴ Lásd a magyar költészet, különösen pedig a magyar verstechnika hatását Goga költészetére: *Gáldi László*: Goga pesti évei és a Luceafărul. Egyetemes Filológiai Közöny, 1941. júniusi sz. 132-158. l.

¹⁵ *Goga*: Fragmente autobiografice 37. l.: „A magyar irodalomból sokat olvastam, azonban csak Petőfi tiszta szelleme befolyásolt. Ő volt az 1848-as romantikus iskola egyik legnevezetesebb költője, igen nagy költő, rendkívüli képzelőerővel, mely jól illett a korabeli romantikához. A szabadság nagy bajnoka volt s ez volt a közös pont közte és közöttem.”

Goga egyik magyar ismerőse mondja el könyvében,¹⁶ hogy Goga később is, még minisztersége idején is valósággal alacsonyrendűségi érzést érzett, mihelyt magyar irodalomról volt szó.

Nagy tisztelője volt Goga Ady Endrének még Nagyrománia idejében is, amikor egy fellángolt Ady-vitával kapcsolatban, a magyarság és románság közeledésére a legalkalmasabbnak Ady fényes költői címerét tartotta.¹⁷

Míndezeknek a magyar-román szellemi közeledés szükségét hangoztató megnyilatkozásoknak a valóságban nem mutatkozott meg eredményük. Talán éppen azért, mert e közeledésnek a fő szószólója éppen Goga volt, az a Goga, akiben mint már említettük, a politikus háttérbe szorította a költőt. Magyar-román szellemi közeledést hirdető megnyilatkozásainak, ismerve költői magatartását, sem magyar, sem román részről nem hitték el őszinteségét.

Goga mindvégig hű maradt a Luceafărul programjához, azzal teljesen eggyé vált s az egész mozgalomnak a lelke volt.

ILYEN FANATIKUS munkatársakkal, kiváló írói erőkkkel rendelkezett a Luceafărul. Céltudatos, tervszerű munkájuk legfőbb eredménye kétségtelenül az volt, hogy bekapcsolódva az ókirálysági románság közt már korábban megindult és Iorga által irányított szellemi mozgalomba – amely végső céljának a románság egyesítését vallotta – jelentős mértékben járultak hozzá a politikai egység lelki feltételeinek megteremtéséhez. Noha céljuk nyilvánvalóan politikai volt, azt mégsem tisztán politikai eszközökkel munkálták, hanem az irodalom és tudomány szellemi fegyvereivel. Az erdélyi románság öntudatát műveltségének emelésével érlelték oda, hogy politikailag is cselekvőképessé legyen. Éppen ezért a Luceafărul írói körének tevékenysége politikailag és művelődésileg egyaránt nagy jelentőségű.

A politikai és irodalmi program találkozása tette a pesti Luceafărult rendkívüli hatásúvá. Amikor a történelmi erőknek a románságra nézve szerencsés öszszejárásának folytán a román politikai egység megvalósult s a politikai gondolat a folyóirat eszmeköréből kikapcsolódott, az újra megindított s Iorga által kézbe vett Luceafărul nyilvánvalóan nem érthette el többé a folyóirat korábbi hatását.

DOMOKOS SÁMUEL

¹⁶ *Tabéri Géza: A csucsai kastély. 57. l.*

¹⁷ *Tabéri Géza: A csucsai kastély. 56.* (idézet Goga Tabérinak írott leveléből): „Kötelességemnek tartom minden alkalmat megragadni, hogy igaz tiszteletemet lerójjam Ady iránt és csupán ez az oka, hogy ezen az alapon mindenkivel szóba állok... az Ady parolával nálam mindig megnyílik az ajtó. Az Ady-kultuszt jogosultnak tartom, mert az ő szikrázó poéta lelkéből csupán fényárakat sugárizik felénk, amely nagy jótétemény manapság, mikor a tiszta absztrakció durva pozitívumokba fullad, másodszor pedig a magyarság és a román nép természetes fatalis közeledésére nem tudok alkalmasabb összekötő kapcsot elképzelni, mint egy fényes költői címet. Ezért kérem önöket, magyar írókat, méltóztatassanak valóságos Ady propagandát fizni, higgyék el, ebben én is mindig szolgálatukra állok.”